

Nursaidova Zilola Ahmad qizi

Bank moliya akademiyasi 2 kurs magistranti

+998 (99) 778 19 95

***Annotatsiya.** Ushbu maqola O'zbekiston pensiya tizimining hozirgi holatini va uni xalqaro tajriba asosida takomillashtirish imkoniyatlarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Asosiy e'tibor Germaniya va Xitoyning pensiya modellariga qaratilgan bo'lib, ular moliyaviy barqarorlik muammolarini hal qilish va norasmiy sektorni jalb qilish uchun turli xil yondashuvlarni taklif qiladi. Ushbu modellarning afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilindi, shuningdek, ularning samaradorligi va barqarorligini oshirish maqsadida ularni O'zbekiston pensiya tizimiga integratsiya qilish bosqichlari taklif etildi.*

***Kalit so'zlar:** pensiya tizimi, O'zbekiston, Germaniya, Xitoy, moliyaviy barqarorlik, norasmiy sektor, pensiya islohotlari.*

***Аннотация.** Данная статья посвящена анализу текущего состояния пенсионной системы Узбекистана и возможностям ее усовершенствования на основе международного опыта. Основное внимание уделено пенсионным моделям Германии и Китая, которые предлагают различные подходы к решению проблем финансовой устойчивости и вовлечению неформального сектора. Проанализированы преимущества и недостатки данных моделей, а также предложены этапы их интеграции в пенсионную систему Узбекистана для повышения её эффективности и устойчивости.*

***Ключевые слова:** пенсионная система, Узбекистан, Германия, Китай, финансовая устойчивость, неформальный сектор, пенсионные реформы.*

***Abstract.** This article is devoted to the analysis of the current state of the pension system of Uzbekistan and the possibilities of its improvement based on international experience. The main focus is on the pension models of Germany and China, which offer different approaches to solving problems of financial stability and involving the informal sector. The advantages and disadvantages of these models are analyzed, and the stages of their integration into the pension system of Uzbekistan are proposed to increase its efficiency and sustainability.*

***Keywords:** pension system, Uzbekistan, Germany, China, financial stability, informal sector, pension reforms.*

Kirish

O‘zbekiston pensiya tizimi bugungi kunda dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi. Bu, avvalo, mamlakatda aholi sonining ortishi, demografik o‘zgarishlar va iqtisodiy sharoitning murakkablashuvi bilan bog‘liq. Aholining qariyalar qatlami o‘sib borayotgani, ishchi kuchining yetishmasligi va pensiya fondiga tushadigan mablag‘larning barqaror bo‘lmasligi pensiya tizimining qayta ko‘rib chiqilishini talab qiladi. Shuningdek, pensiya tizimi islohotlari mamlakatda ijtimoiy himoyani kuchaytirish va aholining zaif qatlamlarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash uchun juda muhim. Bu muammolarni hal qilish va pensiya tizimini zamonaviylashtirish O‘zbekistonning ijtimoiy siyosatida ustuvor yo‘nalishlardan biridir.

O‘zbekiston pensiya tizimi davlat ijtimoiy ta‘minoti tizimining asosiy komponenti hisoblanadi va u asosan quyidagi asosiy qismlardan iborat:

— **Davlat ijtimoiy pensiyalari** – O‘zbekistonda davlat tomonidan ishchilarning pensiya to‘lovlari tashkil etiladi. Bu pensiyalar davlat tomonidan moliyalashtiriladi va mehnat stajiga hamda ish haqi miqdoriga bog‘liq.

— **Xususiy pensiya fondlari** – So‘nggi yillarda xususiy pensiya jamg‘armalari joriy qilina boshlandi. Bu fondlar moliyaviy barqarorlikni ta‘minlashda va kelajakda pensiya to‘lovlarini oshirishda muhim rol o‘ynashi mumkin.

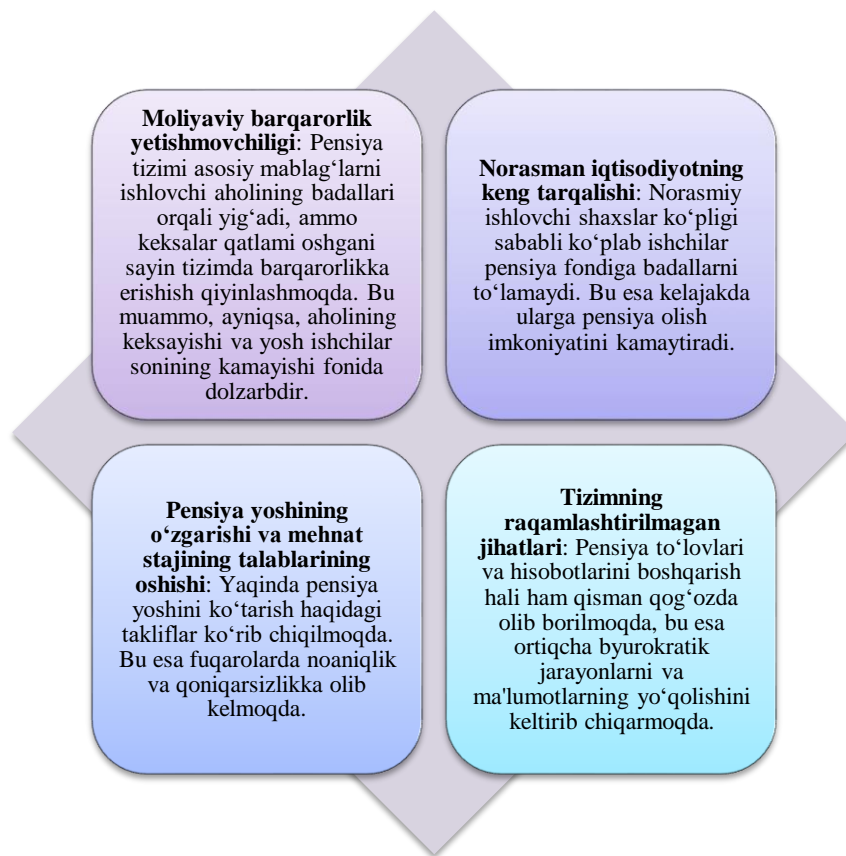
Pensiya tizimi aholining nafaqadagi qatlami uchun barqaror hayot sifatini ta'minlash maqsadida ishlab chiqilgan. 2021 yil ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonda qariyb 3,5 million pensiya oluvchi mavjud, bu esa umumiy aholi sonining qariyb 10 foizini tashkil etadi. Aholining keksayishi davom etayotganini hisobga olsak, bu tizimni mustahkamlash zarurati ortib bormoqda.

Maqolaning maqsadi va tadqiqot masalasi

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi O'zbekistonda pensiya tizimini takomillashtirish yo'llarini o'rganishdir. Maqolada O'zbekiston pensiya tizimining hozirgi holati, duch kelayotgan muammolar va xalqaro tajriba asosida taklif etiladigan islohotlar ko'rib chiqiladi. Maqola quyidagi tadqiqot masalalariga javob izlashga qaratilgan:

1. O'zbekistonda hozirgi pensiya tizimi qanday ishlaydi va uning asosiy kamchiliklari nimalardan iborat?
2. Qanday xalqaro tajribalar O'zbekiston pensiya tizimini yaxshilash uchun foydali bo'lishi mumkin?
3. Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va aholini pensiya fondlariga jalb qilish uchun qanday choralar ko'rilishi lozim?
4. Pensiya tizimini takomillashtirishda raqamlashtirish va texnologik yangiliklarning roli qanday bo'lishi mumkin?

Hozirgi kunda **O‘zbekiston pensiya tizimida** mavjud kamchiliklar 1-rasmda keltirilgan.

1-rasm. O‘zbekiston pensiya tizimida mavjud kamchiliklar

Manba: muallif tomonidan tuzilgan

Ushbu maqola davomida O‘zbekiston pensiya tizimi atroflicha tahlil qilinadi va uning hozirgi holati bilan bog‘liq asosiy masalalar yoritiladi. Tadqiqot davomida pensiya tizimining tarkibi, uning moliyaviy barqarorligi va aholining nafaqadagi qatlamiga ta'siri o‘rganiladi. Shuningdek, xalqaro tajribalar bilan solishtirish orqali O‘zbekiston uchun maqbul islohot yo‘llari aniqlanadi.

Maqolaning asosiy qismi, avvalo, tizimdagi mavjud muammolar va ularni hal qilish bo‘yicha tavsiyalarni o‘z ichiga oladi. O‘zbekiston pensiya tizimining dolzarb masalalari, moliyalashtirish mexanizmlari, ijtimoiy himoya choralari hamda texnologiyalarning joriy etilishi jarayonlari ko‘rib chiqiladi. Maqolada bu masalalarni chuqur tadqiq qilish orqali pensiya tizimini takomillashtirish uchun muhim tavsiyalar ishlab chiqiladi.

1-jadval.

Pensiya va ijtimoiy nafaqa oluvchi shaxslarning soni, ming odam (Hududlar kesimida)

Klassifikator	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Qoraqal-pog‘iston	176.0	178.1	183.5	192.0	201.9	211.2	219.4	231.2	250.2	263.5
Andijon	287.5	296.3	307.7	322.5	340.4	358.0	372.6	393.9	424.1	444.7
Buxoro	188.4	195.1	203.1	213.5	225.5	236.2	245.0	257.7	274.8	289.1
Jizzax	103.4	106.7	111.0	117.5	125.6	133.7	139.9	149.3	164.8	175.4
Qashqadaryo	262.7	269.7	280.9	297.1	318.1	340.4	357.4	381.6	419.0	448.3
Navoiy	105.5	106.5	110.1	115.2	121.9	129.4	135.3	142.7	155.6	165.1
Namangan	237.8	244.4	254.6	267.6	284.5	298.9	312.4	332.3	355.5	377.3
Samarqand	319.2	331.0	345.0	364.7	389.5	412.5	429.5	455.9	493.5	523.3
Surxondaryo	208.8	215.1	223.4	236.0	251.3	266.2	279.8	297.1	322.3	341.9
Sirdaryo	77.4	80.1	83.3	88.0	94.2	100.1	104.4	110.9	120.1	126.9
Toshkent	306.7	315.5	326.6	342.6	360.0	372.8	385.0	392.7	419.7	437.8
Farg‘ona	353.4	363.8	378.7	398.1	422.3	442.9	461.3	487.5	520.9	546.8
Xorazm	168.6	172.4	180.6	188.4	198.8	210.0	217.7	230.0	248.1	262.8
Toshkent shahri	324.1	329.2	335.7	345.7	356.3	366.1	369.7	390.3	409.5	424.4
O‘zbekiston Respublikasi	3119.5	3203.9	3324.2	3488.9	3690.3	3878.4	4029.4	4253.1	4578.1	4827.3

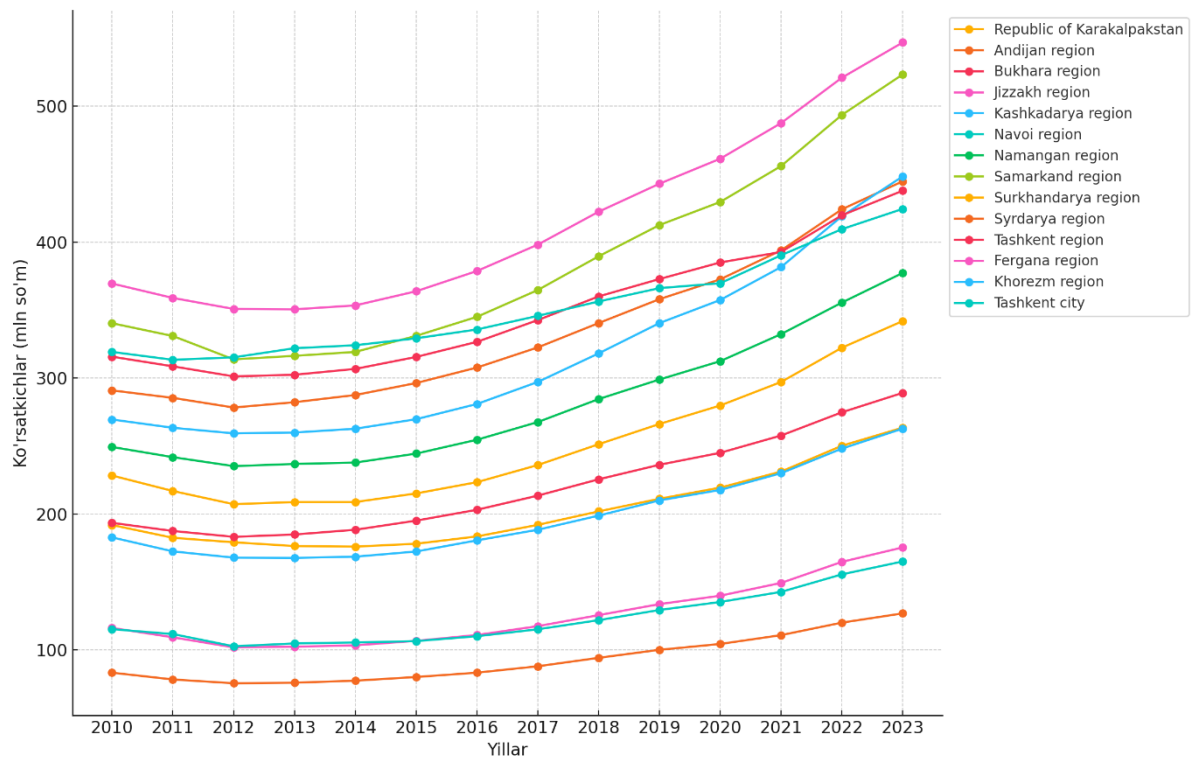
Manba: stat.uz ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan

O‘zbekiston pensiya tizimi hozirda bir qator muammolar bilan duch kelmoqda. 2023 yil ma'lumotlariga ko‘ra, mamlakatda 3,5 millionga yaqin pensiya oluvchi mavjud bo‘lib, bu umumiy aholi sonining qariyb 10 foizini tashkil etadi. O‘rtacha pensiya miqdori taxminan 900 000 – 1 000 000 so‘mni tashkil qiladi, bu ko‘pincha hayot darajasi uchun yetarli emas. Mavjud tizim asosan ishlovchi aholining badallari orqali moliyalashtiriladi, ammo keksalar qatlamining o‘sishi va norasmiy sektorda ishlovchilar sonining ko‘pligi tizimning barqarorligiga tahdid solmoqda. Pensiya yoshini oshirish takliflari ham aholida noaniqliklarni keltirib chiqarmoqda.

O‘zbekiston pensiya tizimini takomillashtirishda xalqaro tajribalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Ilg‘or davlatlarning pensiya tizimida qo‘llaniladigan yondashuvlar va samarali mexanizmlar O‘zbekistonda ham islohotlar jarayonini tezlashtirishi va moliyaviy barqarorlikni ta‘minlashga yordam berishi mumkin. Xususan, Germaniya va Xitoy tajribalari nafaqat

moliyaviy jihatdan barqaror tizim yaratishda, balki aholining keng qatlamlarini qamrab olish va tizimning samaradorligini oshirishda ham katta ahamiyatga ega.

Germaniya pensiya tizimi "pay-as-you-go" tamoyiliga asoslangan bo‘lib, unda hozirgi ishlovchi aholi nafaqat o‘z kelajakdagi pensiyasini, balki hozirda pensiya oluvchilarning ta‘minotini ham ta‘minlaydi. Ushbu tizimning asosiy

2-rasm. O'zbekiston hududlari bo'yicha pensiya tizimi ma'lumotlari (2010-2023)

Manba: muallif tomonidan tuzilgan

xususiyati — ishchi va ish beruvchi o‘rtasidagi badallarni teng ravishda taqsimlash, ya'ni har bir taraf pensiya fondiga majburiy to‘lovlar kiritadi. Bu moliyaviy yukni taqsimlash orqali tizimning barqarorligini oshiradi.

Germaniya modelining asosiy tamoyillari:

— Ishchi va ish beruvchining badallari: Har bir ishlovchi o‘z ish haqining ma’lum bir qismini (hozirda taxminan 9,3%) pensiya jamg‘armasiga ajratadi, shuningdek, ish beruvchi ham xuddi shunday miqdorni fondga qo‘shadi. Bunday teng ulushlar tufayli pensiya fondiga tushadigan mablag‘lar ko‘proq bo‘ladi.

— Barqarorlikni ta‘minlash: Tizim barqarorlikni saqlash uchun aholining keksayish jarayonini ham hisobga oladi. Aholining keksayishi muammosiga

qarshi fuqarolarning mehnat yoshi uzaytirilgan holda pensiya olish imkoniyatlari saqlab qolinadi.

— Raqamlashtirish va shaffoflik: Pensiya tizimi to‘liq raqamlashtirilgan bo‘lib, har bir fuqaro o‘z badallari haqida ma’lumotlarni kuzatishi va nazorat qilishi mumkin. Bu shaffoflik va samaradorlikni oshiradi, byurokratik kechikishlarni kamaytiradi.

2-jadval.

Germaniya va Xitoy pensiya tizimlarining afzalliklari, kamchiliklari hamda O‘zbekistonga integratsiya qilish imkoniyatlari

Mamlakat	Modelning asosiy xususiyatlari	Afzalliklari	Kamchiliklari	O‘zbekistonda integratsiya qilish imkoniyatlari
Germaniya	Ishchi va ish beruvchining majburiy pensiya badallari	<ul style="list-style-type: none"> - Moliyaviy barqarorlikni ta’minlaydi. - Aholining qarishiga chidamli. - Pensiya miqdori barqaror va yuqori. - Raqamlashtirish orqali boshqaruv samaradorligi	<ul style="list-style-type: none"> - Katta miqdordagi majburiy to‘lovlar ish beruvchilar uchun yuk bo‘lishi mumkin. - Demografik o‘zgarishlar bilan yanada ko‘proq moliyaviy yuk talab etiladi.	<ul style="list-style-type: none"> - Ish beruvchilarning majburiy pensiya badallarini joriy etish orqali moliyaviy barqarorlikni ta’minlash. - Pensiya tizimining raqamlashtirilishi va byurokratiyani kamaytirish. - Aholining keksayishi bilan bog‘liq moliyaviy yukni yengillashtirish.
Xitoy	Norasmiy sektordagi ishchilarni pensiya tizimiga jalb qilish	<ul style="list-style-type: none"> - Norasmiy sektorni qamrab oladi. - Soddalashtirilgan badal to‘lovlari mavjud. - Fuqarolarga keng qamrovli imkoniyatlar beradi.	<ul style="list-style-type: none"> - Norasmiy ishchilar kam badallar to‘laydi, bu esa pensiya miqdorini pasaytirishi mumkin. - Tizim to‘liq raqamlashtirilmagan.	<ul style="list-style-type: none"> - Norasmiy ishlovchilar uchun soddalashtirilgan badal to‘lovlarni joriy etish. - Norasmiy sektorni tizimga jalb qilish orqali pensiya fondlarini kengaytirish.

Manba: worldbank.org ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan

Ushbu jadvalda Germaniya va Xitoy pensiya tizimlarining asosiy xususiyatlari, afzalliklari va kamchiliklari hamda ularning O‘zbekiston pensiya tizimiga integratsiya qilish imkoniyatlari ko‘rsatilgan. Germaniya modeli

moliyaviy barqarorlik va demografik o'zgarishlarga chidamliligi bilan ajralib turadi, Xitoy modeli esa norasmiy sektorni qamrab olish orqali aholini kengroq qamrovga oladi. Ushbu tajribalar O'zbekiston pensiya tizimining samaradorligini oshirishda foydali bo'lishi mumkin.

O'zbekistonga integratsiya qilishning asosiy bosqichlari:

— Qonunchilikni isloh qilish: Ish beruvchilarning pensiya jamg'armasiga majburiy ravishda badal to'lashini ta'minlash uchun qonunchilik bazasini yangilash lozim. Bu islohot iqtisodiyotni davlat nazoratiga olish orqali amalga oshirilishi mumkin.

— Texnologik infratuzilmani yaratish: Germaniya modeli asosida raqamlashtirilgan tizim yaratish uchun texnologik infratuzilma joriy etilishi zarur. Bu har bir fuqaroning badallarini kuzatishga imkon beradi va nafaqat pensiya oluvchilarga, balki ishlovchilarga ham shaffoflikni ta'minlaydi.

— Moliyaviy taqsimot va monitoring tizimi: Jamg'armaga tushadigan mablag'larning doimiy nazoratini ta'minlash uchun moliyaviy monitoring va hisob-kitob tizimlarini kuchaytirish kerak bo'ladi. Bu orqali pensiya fondiga tushadigan mablag'larning o'z vaqtida kelishini kafolatlash mumkin.

— Xususiy pensiya jamg'armalarini rivojlantirish: Davlat tomonidan boshqariladigan pensiya tizimi bilan bir qatorda, xususiy pensiya jamg'armalarini kengaytirish va ularni Germaniya modeli singari tizimga integratsiya qilish mumkin. Bu o'z navbatida pensiya oluvchilarning kelajakdagi ta'minotini yanada mustahkamlaydi.

Ushbu bosqichlar Germaniya tajribasini O'zbekistonda tatbiq qilishda muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston uchun Germaniya modelini joriy qilish pensiya tizimini moliyaviy barqaror, shaffof va samarali qilish imkonini beradi.

Xulosa

O'zbekiston pensiya tizimini isloh qilish jarayonida xalqaro tajribalar, xususan, Germaniya modeli katta ahamiyatga ega. Germaniya pensiya tizimining ikki tomonlama badallar va raqamlashtirishga asoslangan yondashuvi tizimning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muvaffaqiyatli ekanini ko'rsatadi. Ushbu

yondashuv O‘zbekistonda ham samarali bo‘lishi mumkin, chunki mamlakatda aholining keksayishi va norasmiy sektordagi ishchilarning ko‘pligi kabi muammolar mavjud. Germaniya modelini O‘zbekistonga moslashtirish orqali pensiya tizimini barqaror va ishonchli qilish mumkin.

Xulosa va Tavsiyalar:

1. **Ish beruvchilarning pensiya badallarini kiritish:** Germaniya tajribasiga asoslanib, ish beruvchilarni majburiy ravishda pensiya jamg‘armalariga hissa qo‘shishga jalb qilish O‘zbekistonda tizimni moliyaviy barqaror qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

2. **Raqamlashtirishni kuchaytirish:** Germaniya modeli kabi raqamlashtirilgan tizimni joriy qilish byurokratik jarayonlarni kamaytiradi va har bir fuqaroning badallari va pensiya huquqlarini onlayn kuzatib borish imkoniyatini beradi.

3. **Norasmiy sektorda ishlovchilarni jalb qilish:** Xitoy tajribasidan foydalanib, norasmiy sektorda band bo‘lgan ishchilar uchun maxsus soddalashtirilgan pensiya badal tizimlarini yaratish zarur. Bu norasmiy sektorni tizimga jalb qilish orqali jamg‘armani kengaytirishga yordam beradi.

4. **Xususiy pensiya jamg‘armalarini rivojlantirish:** Davlat tomonidan boshqariladigan tizim bilan bir qatorda, xususiy pensiya jamg‘armalarini ham rivojlantirish orqali fuqarolarga qo‘shimcha jamg‘arish imkoniyatlarini yaratish lozim.

5. **Pensiya miqdorini oshirish va barqarorligini ta‘minlash:** Germaniya tajribasida bo‘lgani kabi, O‘zbekiston pensiya tizimida aholining minimal ehtiyojlarini qondiradigan pensiya miqdorini ta‘minlash va uni muntazam oshirish mexanizmlarini joriy etish zarur.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi: "O‘zbekiston Respublikasi pensiya tizimining islohoti bo‘yicha yillik hisobotlar", 2021-2023.
2. Davlat soliq qo‘mitasi: "Pensiya fondi to‘lovlari va ularning ta'siri", Davlat soliq qo‘mitasi nashri, Toshkent, 2022.

3. Jahon Banki: "Xalqaro pensiya tizimlari: Islohot va rivojlanish tajribasi", Jahon Banki nashrlari, 2021.
4. Chilton, M. & Rudder, E.: "Global Pension Systems and Financial Sustainability", Cambridge University Press, 2020.
5. ILO (Xalqaro Mehnat Tashkiloti): "Pension Systems around the World: A Comparative Analysis", ILO Reports, 2019.
6. OECD (Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti): "Pension at a Glance: How International Pension Systems Respond to Aging", OECD, 2020.
7. Xitoy Xalq Respublikasi Mehnat va Ijtimoiy ta'minot vazirligi: "Xitoyda pensiya tizimi va norasmiy sektorni qamrab olish", Xitoy Mehnat va Ijtimoiy ta'minot vazirligi nashri, 2021.
8. Schmidt, H. & Müller, K.: "Germany's Pension System: Challenges and Reforms in a Changing Demographic", Springer, 2019.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari: "O'zbekiston pensiya tizimini takomillashtirish bo'yicha chora-tadbirlar", 2021-2023 yillar.